गुजराती लिपि तथा उच्चारण

गुजराती तथा हिंदी भाषाओं की लिपियों का मूल रूप एक ही है। लेकिन वर्तमानकाल की गुजराती वर्णमाला' आकार में हिंदी की देवनागरी वर्णमाला से कुछ अलग लगती है।

गुजराती वर्णमाला परिवर्धित देवनागरी के साथ नीचे दी गई है।

स्वर -

અ	આ	ઇ	ઈ	ઉ	ઊ	ઋ
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	(ऋ)
એ	ઐ	ઓ	ઔ	અં	અઃ	
ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः	

व्यंजन -

ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	
क	ख	ग	घ	ङ	
ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	
च	छ	ज	झ	ञ	
ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	
ट	ठ	ड	ढ	ण	
ત	થ	દ	ધ	ન	
त	थ	द	ध	न	
પ	ફ	બ	ભ	મ	
प	फ	ब	भ	म	
ય	ર	લ	વ	શ	
य	र	ल	व	श	
ષ	સ	હ	ળ	(क्ष)	(ज्ञ)
ष	स	ह	ळ	(क्ष)	(ज्ञ)

ध्यान दीजिए कि, परंपरागत गुजराती वर्णमाला में 13 स्वर गिने जाते हैं। लेकिन उच्चारण के अनुसार 'ઋ' (ऋ), 'અં' (अं), 'અઃ' (अः) स्वर नहीं हैं। गुजराती में 'ऋ' का उच्चारण 'रु' होता है। (अं) अनुस्वार को और (अः) विसर्ग को दिखाते हैं। व्यंजनों में 'ક્ષ' (क्ष), और 'જ્ઞ' (ज्ञ) भी गिने जाते हैं जो वास्तव में संयुक्त व्यंजन को दिखाते हैं। उन के उच्चारण यथाक्रम क् + ष = क्ष और ग् + न = ग्न होते हैं।

गुजराती लिपि पढ़ाने के लिए नीचे दिए गए दो तरीकों में से अध्यापक किसी एक को अपना सकते हैं।

पहले तरीके में सभी अक्षरों को वर्णमाला क्रम के अनुसार पढ़ा सकते हैं। इस प्रकार परंपरागत रीति में सभी अक्षरों को पढ़ाकर शब्द तथा वाक्य निर्माण की ओर आगे बढ़ना है।

दूसरे तरीके में अक्षरों के रूप साम्य तथा उन्हें लिखने में हाथ चलाने की रीति के आधार पर अक्षरों के विविध समूह बना कर पढा सकते हैं। इस तरीके को अपनाने से प्रथम पाठ से ही शब्दों को पढने और लिखने का अभ्यास शुरु कर सकेंगे। शिक्षार्थी के सुविधा के लिए गुजराती वर्णमाला के सभी अक्षरों के लिखने के क्रम, स्वराक्षरों की मात्राएँ, गुजराती बारह खड़ी, रूप साम्य के आधार पर गुजराती अक्षर के विभाग, संयुक्ताक्षर के विभाग, गुजराती अंक तथा लिपि पाठ का एक नमूना आदि इस लेखन में दिए गए हैं।

1) गुजराती वर्ण के ऊपर शिरोरेखा नहीं लगाई जाती, लेकिन जब रेखावाले कागज पर लिखते हैं तब रेखा के नीचे लिखना जरूरी होता है।

जैसे: આ મારું ઘર છે.

2) गुजराती के अक्षर जो हिंदी के अक्षरों से लिखने में भिन्न हैं वे इस प्रकार से हैं:-

स्वर : અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, (અં, અઃ) (गुजराती)
अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ (अं. अः) (हिंदी)

व्यंजन : ક ખ ચ જ ઝ ણ દ ફ બ ભ લ ળ (गुजराती)
क ख च ज झ ण द फ ब भ ल (हिंदी)

गुजराती के इतर अक्षरों पर केवल शिरोरेखा लगाने से हिंदी अक्षर बन जाते हैं।

3) ध्यान दीजिए कि गुजराती में एक विशेष अक्षर है जो हिंदी में नहीं है। वह है 'ળ' (ळ)। इस का उच्चारण पार्श्विक मूर्धन्य ध्वनि का है। यह उच्चारण 'ड़' से थोडा मिलता है।

4) गुजराती में गोलाकार वाले अक्षर और खड़ी रेखावाले अक्षर हैं। उन में खड़ी रेखा हिंदी की तरह '।' होकर नीचे से मुड़ती हैं; जैसे: 'l'। अक्षर लिखते समय शिक्षक इसका ध्यान देना जरूरी है। जैसे:- ખ, પ, મ

5) गुजराती के निम्न अक्षर दो प्रकार से लिखे जाते हैं।

ર + ઉ = રુ, રુ

ર + ઊ = રૂ, રૂ

6) गुजराती में कुछ शब्दों में मध्य स्थान पर आनेवाले 'ર' (र), 'ડ' (ड), 'ળ' (ळ), 'લ' (ल) का उच्चारण कभी-कभी 'ય' 'य' होता है।

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
પારણું	पारणु	पायणु	पालना
બારણું	बारणुं	बायणु	दरवाजा, द्वार
દોરડું	दोरडुं	दोयणु	रस्सी
ખાંડણી	खांडणी	खांयणी	छोटी - ओखली
શેરડી	शेरडी	शेयडी	पगडंडी
શેલડી	शेलडी	शेयडी	गन्ना
દળણું	दळणुं	दयणुं	पीसना
ચાળણી	चाळणी	चायणी	चलनी

7) गुजराती में (श) तथा (ष) का उच्चारण एक ही समान है। वह उच्चारण है (श) का।

गुजराती के इतर लिपि चिह्न

।

1. '.' - यह चिह्न हिंदी के जैसे गुजराती में भी अनुस्वार को दिखाता है और इसका उच्चारण परिस्थितियों के अनुसार अलग अलग होता है।

i) गुजराती में वर्गाक्षरों के पहले अनुस्वार का उच्चारण प्रत्येक वर्ग का नासिक्य व्यंजन का ही होता है जो नीचे दिए गए हैं।

ii) ક (क) ખ (ख) ગ (ग) ઘ (घ) के पहले 'ઙ' (ङ) उच्चारण

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
કંકાસ	कंकास	कङकास	झगड़ा
પંખો	पंखो	पङखो	पंखा
ગંગા	गंगा	गङगा	गंगा
સંઘ	संघ	सङघ	संघ

2. 'ચ' (च), 'છ' (छ), 'જ' (ज), 'ઝ' (झ) के पहले 'ઞ' (ञ) उच्चारण

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
ચંચલ	चंचल	चञचल	चंचल
અંજન	अंजन	अञजन	अजन
ઝંઝાવત	झंझावत	झञझावत	आँधी
છંછેડવું	छंछेडवुं	छञछेडवुं	छंछेडना

3. 'ટ' (ट), 'ઠ' (ठ), 'ડ' (ड), 'ઢ' (ढ) के पहले 'ણ' (ण) उच्चारण

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
કંટક	कंटक	कण्टक	काँटा
સૂંઠ	सूंठ	सूण्ठ	सूंठ
ડંડો	डंडो	डण्डो	डंडा
ઢંઢેરો	ढंढेरो	ढण्ढेरो	ढंढेरा

4. 'ત' (त), 'થ' (थ), 'દ' (द), 'ધ' (ध) के पहले 'ન' (न) उच्चारण

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
તંતુ	तंतु	तन्तु	तंतु
પંથ	पंथ	पन्थ	पंथ
ચૂંદડી	चूंदणी	चून्दणी	चूंदरी (दुपट्टा)
અંધ	अंध	अन्ध	अंधा

5. 'પ' (प), 'ફ' (फ), 'બ' (ब), 'ભ' (भ) के पहले 'મ' (म) उच्चारण

गुजराती शब्द गुजराती लिपि में	*गुजराती शब्द देवनागरी लिपि में*	*गुजराती उच्चारण देवनागरी लिपि में*	*हिंदी शब्द*
સંપાદક	संपादक	सम्पादक	संपादक
ફંફોસવું	फंफोसवुं	फम्फोसवुं	ढूंढना
અંબા	अंबा	अम्बा	अंबा
સમારંભ	समारंभ	समारम्भ	समारंभ

6. देखिए कि 'ય' (य) के पहले अनुस्वार का उच्चारण नीचे दिए गए चार प्रकारों से हो सकते हैं। उदाहरण के लिए 'संयम' शब्द के विविध उच्चारणों पर ध्यान दीजिए।

1) 'ય' (य) के पूर्व स्वर अनुनासिक बन जाता है जैसे 'अँ' - સઁયમ ' (सँयम)

2) जब 'ય' (य) के पूर्व का स्वर अनुनासिक बन जाता है तब कभी कभी 'ય' का द्वित्व भी बन सकता है जैसे - 'સઁય્યમ ' (सँय्यम)

3) कभी कभी 'ય' (य) के पूर्व का स्वर अनुनासिक 'ઈં' (ई) बन जाता है जैसे- 'સઈંયમ' (सइँयम)

4) 'ય' (य) के पूर्व का स्वर अनुनासिक 'ઍ' (ऐं) बन जाता है जैसे - સૈંયમ (सैंयम)

7. 'ર' (र) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकारों से हो सकते हैं।

1) 'ર' (र) के पहले अनुनासिक 'ઉ' (उँ) का उच्चारण: 'સઉંરક્ષણ'- (सउँरक्षण)

2) 'ર' (र) के पहले दंत्योष्ठ्य नासिक्य 'મ' (म) का उच्चारण: 'સમ્રક્ષણ' -(सम्रक्षण)

3) 'ર' (र) के पहले वर्त्स्य 'ન' (न) का उच्चारण: સન્રક્ષણ -(सन्रक्षण)

4) 'ર' (र) के पहले नासिक्य 'ઙ' (ङ) का उच्चारण: સઙરક્ષણ -(सङ्रक्षण)

8. ध्यान दीजिए कि 'લ' (ल) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकारों से हो सकते हैं।

1) 'લ' (ल) के पहले नासिक्य ध्वनि 'ન' (न) का उच्चारण: 'સન્લગ્ન' - (सँलग्न)

2) 'લ' (ल) के पहले नासिक्य ध्वनि 'ઙ' (ङ) का उच्चारण: 'સઙલગ્ન' - (सङलग्न)

3) 'લ' (ल) के पहले का स्वर अनुनासिक 'ઉ' (उँ) बन सकता है। 'સઉંલગ્ન' - (सउँलग्न)

4) 'લ' (ल) के पहले का स्वर अनुनासिक 'અ' (अँ) बनता है और 'લ' (ल) का द्वित्व भी बनता है। उच्चारण: 'સઁલ્લગ્ન' - (सँल्लग्न)

9. 'વ' (व) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकारों से हो सकते हैं।

1) 'વ' (व) के पहले नासिक्य ध्वनि 'મ' (म) का उच्चारण: 'સમ્વેદન' - (सम्वेदन)

2) 'વ' (व) के पहले का स्वर अनुनासिक 'ઉ' (उँ) बन सकता है। उच्चारण: 'સઉંવેદન' - (सउँवेदन)

3) 'વ' (व) के पहले का स्वर अनुनासिक 'અ' (अँ) बन सकता है और 'વ' (व) का द्वित्व भी बनता है। उच्चारण: 'સઁવ્વેદન' - (सँव्वेदन)

10. 'શ' (श) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकार से हो सकते हैं।

1) 'શ' (श) के पहले का स्वर अनुनासिक 'ઉ' (उँ) बन सकता है। उच्चारण: 'અઉંશ' - (अउँश)

2) 'શ' (श) के पूर्व का स्वर अनुनासिक 'ઔં' (औं) बन जाता है। उच्चारण: 'ઔંશ' - (औंश)

11. 'સ' (स) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकार से हो सकते हैं।

1) 'સ' (स) के पहले का स्वर अनुनासिक 'ઉ' (उँ) बन सकता है। उच्चारण: 'માઉંસ' - (माऊँस)

2) 'સ' (स) के पूर्व का स्वर अनुनासिक 'અ' (आँ) बन जाता है। उच्चारण: 'માંસ' - (माँस)

12. 'હ' (ह) के पहले अनुस्वार का उच्चारण निम्न प्रकार से हो सकते हैं।

1) 'હ' (ह) के पहले का स्वर 'અ' (अँ) अनुनासिक बन जाता है। उच्चारण: 'સંહાર' - (सँहार)

2) 'હ' (ह) के पहले का स्वर अनुनासिक 'ઉ' (उँ) बन सकता है। उच्चारण: 'સઉંહાર' - (सउँहार)

II ' ँ ' इसका धर्म हिंदी के समान अनुनासिकता दिखाना है। जैसे - 'ચાઁદ' (चाँद)

III ' : ' यह चिह्न विसर्ग को दिखाता है। इसका उच्चारण कहीं कहीं हिंदी के 'ह' जैसा है और कहीं पूर्ववर्ती व्यंजन - ध्वनि के द्वित्व का द्योतक भी होता है। जैसा: 'પુનઃ' (पुनः) (पुनह), 'દુઃખ' (दुःख) (दुख्ख)

IV ' ् ' इस का प्रयोग स्वतंत्र व्यंजन को दिखाना है। जैसे - 'વાક્ચાતુરી ' (वाक्चातुरी) 'वाक्चातुरी', 'દિક્પાલ' (दिक्पाल) 'दिशारक्षक'

V ' ॅ ' गुजराती में इस चिह्न को 'अवड़ी मात्रा' कहते हैं। इसका प्रयोग प्रायः अंग्रेजी से आए हुए शब्दों के विशेष स्वरों के उच्चारण जो 'ए' तथा 'ओ' से अलग है, उन्हें दिखाने के लिए करते हैं। जैसे - 'બૅટ' (बॅट) 'ફૅશન' (फॅशन) 'કૉફી' (कॉफी), 'ડૉક્ટર' (डॉकटर), 'ઑગસ્ટ' (ऑगस्ट) 'બૉલ' (बॉल)। हिंदी में भी उस के लिए प्रत्येक चिन्ह 'ऑ' होता है। जैसे: डॉक्टर

1. गुजराती के अक्षर लिखने में हाथ चलाने की रीति:-

व्यंान वर्ण

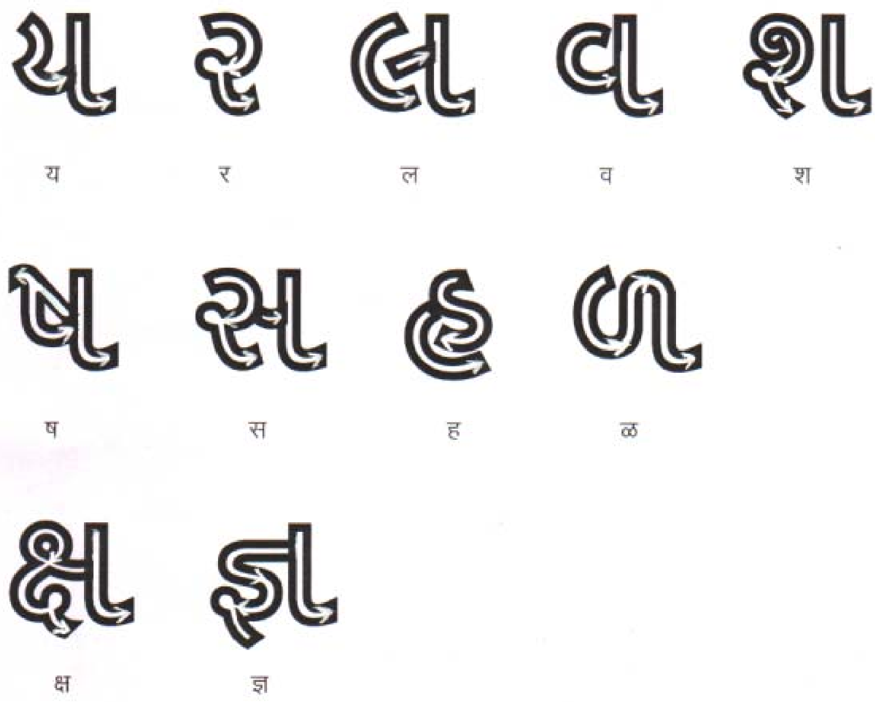
ય ર લ વ શ
य र ल व श
ષ સ હ ળ
ष स ह ळ
ક્ષ જ્ઞ
क्ष ज्ञ

2. गुजराती स्वराक्षरों की मात्राएँ, 'ऋ' तथा अनुस्वार-विसर्गों के उपचिह्न

આ	**ા**	**કા**	**ઘા**	**ણા**
आ	ा	का	घा	णा
ઇ	**િ**	**જિ**	**લિ**	**મિ**
इ	ि	जि	लि	मि
ઈ	**ી**	**ભી**	**રી**	**વી**
ई	ी	भी	री	वी
ઉ	**ુ**	**છુ**	**ઝુ**	**નુ**
उ	ु	छु	झु	नु
ઊ	**ૂ**	**છૂ**	**ઠૂ**	**રૂ**
ऊ	ू	छू	ठू	रू
ઋ	**ૃ**	**મૃ**	**ગૃ**	**નૃ**
(ऋ)	ृ	मृ	गृ	नृ
એ	**ે**	**પે**	**છે**	**ટે**
ए	े	पे	छे	टे
ઐ	**ૈ**	**જૈ**	**મૈ**	**ગૈ**
ऐ	ै	जै	मै	गै
ઓ	**ો**	**રો**	**કો**	**નો**
ओ	ो	रो	को	नो
ઔ	**ૌ**	**કૌ**	**નૌ**	**ફૌ**
औ	ौ	कौ	नौ	फौ
અં	**ં**	**ચં**	**પં**	**કં**
अं	ं	चं	पं	कं
અઃ	**ઃ**	**દુઃ**	**વિઃ**	**નિઃ**
अः	ः	दुः	विः	निः

3. गुजराती व्यंजनाक्षर स्वराक्षरों की मात्राओं, 'ऋ' तथा अनुस्वार-विसर्गों के उपचिह्नों के साथ

ક	કા	કિ	કી	કુ	કૂ	કૃ	કે	કૈ	કો	કૌ	કં	કઃ
क	का	कि	की	कु	कू	कृ	के	कै	को	कौ	कं	कः
ખ	ખા	ખિ	ખી	ખુ	ખૂ	x	ખે	ખૈ	ખો	ખૌ	ખં	ખઃ
ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	खे	खै	खो	खौ	खः	खः
ગ	ગા	ગિ	ગી	ગુ	ગૂ	ગૃ	ગે	ગૈ	ગો	ગૌ	ગં	ગઃ
ग	गा	गि	गी	गु	गू	गृ	गे	गै	गो	गौ	गं	गः
ઘ	ઘા	ઘિ	ઘી	ઘુ	ઘૂ	ઘૃ	ઘે	ઘૈ	ઘો	ઘૌ	ઘં	ઘઃ
घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घे	घै	घो	घौ	घं	घः
ઙ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ङ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ચ	ચા	ચિ	ચી	ચુ	ચૂ	X	ચે	ચૈ	ચો	ચૌ	ચં	ચઃ
च	चा	चि	ची	चु	चू	X	चे	चै	चो	चौ	चं	चः
છ	છા	છિ	છી	છુ	છૂ	છૃ	છે	છૈ	છો	છૌ	છં	છઃ
छ	छा	छि	छी	छु	छू	X	छे	छै	छो	छौ	छं	छः
જ	જા	જિ	જી	જુ	જૂ	જૃ	જે	જૈ	જો	જૌ	જં	જઃ
ज	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
ઝ	ઝા	ઝિ	ઝી	ઝુ	ઝૂ	X	ઝે	ઝૈ	ઝો	ઝૌ	ઝં	ઝઃ
झ	झा	झि	झि	झु	झू	X	झे	झै	झो	झौ	झं	झः
ઞ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ञ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ટ	ટા	ટિ	ટી	ટુ	ટૂ	X	ટે	ટૈ	ટો	ટૌ	ટં	ટઃ
ट	टा	टि	टी	टु	टू	X	टे	टै	टो	टौ	टं	टः
ઠ	ઠા	ઠિ	ઠી	ઠુ	ઠૂ	X	ઠે	ઠૈ	ઠો	ઠૌ	ઠં	ઠઃ
ठ	ठा	ठि	ठी	ठु	ठू	X	ठे	ठै	ठो	ठौ	ठं	ठः
ડ	ડા	ડિ	ડી	ડુ	ડૂ	X	ડે	ડૈ	ડો	ડૌ	ડં	ડઃ
ड	डा	डि	डी	डु	डू	X	डे	डै	डो	डौ	डं	डः

ઢ	ઢા	ઢિ	ઢી	ઢુ	ઢૂ	X	ઢે	ઢૈ	ઢો	ઢૌ	ઢં	ઢઃ
ढ	ढा	ढि	ढी	ढु	ढू	X	ढे	ढै	ढो	ढौ	ढं	ढः
ણ	ણા	ણિ	ણી	ણુ	ણૂ	X	ણે	ણૈ	ણો	ણૌ	ણં	ણઃ
ण	णा	णि	णी	णु	णू	णृ	णे	णै	णो	णौ	णं	णः
ત	તા	તિ	તી	તુ	તૂ	તૃ	તે	તૈ	તો	તૌ	તં	તઃ
त	ता	ति	ती	तु	तू	तृ	ते	तै	तो	तौ	तं	तः
થ	થા	થિ	થી	થુ	થૂ	X	થે	થૈ	થો	થૌ	થં	થઃ
थ	था	थि	थी	थु	थू	X	थे	थै	थो	थौ	थं	थः
દ	દા	દિ	દી	દુ	દૂ	દૃ	દે	દૈ	દો	દૌ	દં	દઃ
द	दा	दि	दी	दु	दू	दृ	दे	दै	दो	दौ	दं	दः
ધ	ધા	ધિ	ધી	ધુ	ધૂ	ધૃ	ધે	ધૈ	ધો	ધૌ	ધં	ધઃ
ध	धा	धि	धी	धु	धू	धृ	धे	धै	धो	धौ	धं	धः
ન	ના	નિ	ની	નુ	નૂ	નૃ	ને	નૈ	નો	નૌ	નં	નઃ
न	ना	नि	नी	नु	नू	नृ	ने	नै	नो	नौ	नं	नः
પ	પા	પિ	પી	પુ	પૂ	પૃ	પે	પૈ	પો	પૌ	પં	પઃ
प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	पे	पै	पो	पौ	पं	पः
ફ	ફા	ફિ	ફી	ફુ	ફૂ	X	ફે	ફૈ	ફો	ફૌ	ફં	ફઃ
फ	फा	फि	फी	फु	फू	X	फे	फै	फो	फौ	फं	फः
બ	બા	બિ	બી	બુ	બૂ	બૃ	બે	બૈ	બો	બૌ	બં	બઃ
ब	बा	बि	बी	बु	बू	बृ	बे	बै	बो	बौ	बं	बः
ભ	ભા	ભિ	ભી	ભુ	ભૂ	ભૃ	ભે	ભૈ	ભો	ભૌ	ભં	ભઃ
भ	भा	भि	भी	भु	भू	भृ	भे	भै	भो	भौ	भं	भः
મ	મા	મિ	મી	મુ	મૂ	મૃ	મે	મૈ	મો	મૌ	મં	મઃ
म	मा	मि	मी	मु	मू	मृ	मे	मै	मो	मौ	मं	मः
ય	યા	યિ	યી	યુ	યૂ	X	યે	યૈ	યો	યૌ	યં	યઃ
य	या	यि	यी	यु	यू	X	ये	यै	यो	यौ	यं	यः
ર	રા	રિ	રી	રુ	રૂ	X	રે	રૈ	રો	રૌ	રં	રઃ
र	रा	रि	री	रु	रू	X	रे	रै	रो	रौ	रं	रः

લ	લા	લિ	લી	લુ	લૂ	X	લે	લૈ	લો	લૌ	લં	લઃ
ल	ला	लि	ली	लु	लू	X	ले	लै	लो	लौ	लं	लः
વ	વા	વિ	વી	વુ	વૂ	વૃ	વે	વૈ	વો	વૌ	વં	વઃ
व	वा	वि	वी	वु	वू	वृ	वे	वै	वो	वौ	वं	वः
શ	શા	શિ	શી	શુ	શૂ	શૃ	શે	શૈ	શો	શૌ	શં	શઃ
श	शा	शि	शी	शु	शू	शृ	शे	शै	शो	शौ	शं	शः
ષ	ષા	ષિ	ષી	ષુ	ષૂ	ષૃ	ષે	ષૈ	ષો	ષૌ	ષં	ષઃ
ष	षा	षि	षी	षु	षू	षृ	षे	षै	षो	षौ	षं	षः
સ	સા	સિ	સી	સુ	સૂ	સૃ	સે	સૈ	સો	સૌ	સં	સઃ
स	सा	सि	सी	सु	सू	सृ	से	सै	सो	सौ	सं	सः
હ	હા	હિ	હી	હુ	હૂ	હૃ	હે	હૈ	હો	હૌ	હં	હઃ
ह	हा	हि	ही	हु	हू	हृ	हे	है	हो	हौ	हं	हः
ળ	ળા	ળિ	ળી	ળુ	ળૂ	ળૉ	ળે	ળૈ	ળો	ળૌ	ળં	ળઃ
ळ	ळा	ळि	ळी	ळु	ळू	ळृ	ळे	ळै	ळो	ळौ	ळं	ळः
ક્ષ	ક્ષા	ક્ષિ	ક્ષી	ક્ષુ	ક્ષૂ	ક્ષૃ	ક્ષે	ક્ષૈ	ક્ષો	ક્ષૌ	ક્ષં	ક્ષઃ
क्ष	क्षा	क्षि	क्षी	क्षु	क्षू	क्षृ	क्षे	क्षै	क्षो	क्षौ	क्षं	क्षः
જ્ઞ	જ્ઞા	જ્ઞિ	જ્ઞી	જ્ઞુ	જ્ઞૂ	જ્ઞૃ	જ્ઞે	જ્ઞૈ	જ્ઞો	જ્ઞૌ	જ્ઞં	જ્ઞઃ
ज्ञ	ज्ञा	ज्ञि	ज्ञी	ज्ञु	ज्ञू	ज्ञृ	ज्ञे	ज्ञै	ज्ञो	ज्ञौ	ज्ञं	ज्ञः

4. गुजराती के अक्षरों को रूप साम्य के आधार पर दस विभागों में बाँटा जा सकता है जो नीचे दिए गए हैं। हर विभाग के नीचे कुछ उदाहरण शब्दों का गठन भी किया गया है।

4.1

ડ	ઙ	ઠ	હ	ક	ફ
ड	ङ	ठ	ह	क	फ

ડફ	(डफ)	હઠ	(हठ)	હક	(हक)
ફડ	(फड)	ફડક	(फडक)	કડક	(कडक)
ઠક	(ठक)				

4.2.

ટ	ઢ	ય	થ
ट	ढ	य	थ

ટકટક	(टकटक)	થડ	(थड़)	ઢફ	(ढफ)
હટ	(हट)	હય	(हय)	ફટક	(फट्क)
ડફ	(डफ)				

4.3.

દ	ઇ	ઈ	ધ
द	इ	ई	ध
ઘ	છ	િ	ી
घ	छ	ि	ी

ઈદ	(ईद)	છડ	(छड़)	કીકી	(कीकी)	ઘડ	(घड)
કડી	(कड़ी)	છઠ	(छठ)	દીદી	(दीदी)	ફીકી	(फीकी)
થઈ	(थई)	ઘટી	(घटी)	દિક્	(दिक्)	ધિક	(धिक)
હદ	(हद)	કદી	(कदी)				

4.4.

ઉ	ઊ	ગ	ઝ	ણ
उ	ऊ	ग	झ	ण
ુ	ૂ			
ु	ू			

ઉકઈ	(उकई)	કૂટી	(कूटी)
ફૂટી	(फूटी)	ઊડ	(ऊड)
ઉઘડ	(उघड)	ઊઠ	(ऊठ)
દૂધ	(दूध)	ઊડ	(ऊड)
દુડી	(दुडी)	ગઉ	(गउ)
ઊગ	(ऊग)	ગડી	(गडी)
ઢગ	(ढग)	ગઈ	(गई)
ડગ	(डग)	ગણ	(गण)
કણ	(कण)		

4.5.

ર	સ	શ	જ
र	स	श	ज

રસ	(रस)	કસ	(कस)
શર	(शर)	સૂર	(सूर)
શૂર	(शूर)	રણ	(रण)

જરી	(जरी)	શરદ	(शरद)
શરદી	(शरदी)	સૂજી	(सूजी)
જરૂર	(जरूर)	કરણ	(करण)
શરણ	(शरण)	જઠર	(जठर)
ફરક	(फरक)	સુધરી	(सुधरी)
સૂરણ	(सूरण)	રગ	(रग)
સર	(सर)	શર	(शर)
જડી	(जडी)	સગડી	(सगडी)

4.6.

ચ	**અ**	**આ**	**અં**	**અઃ**
च	अ	आ	अं	अः
			ं	ः

એ	**ઐ**	**ઓ**	**ઔ**
ए	ऐ	ओ	औ
ે	**ૈ**	**ો**	**ૌ**
े	ै	ो	ौ

સંચો	(संचो)	ગેસ	(गेस)
કાગડો	(कागडो)	ચાંદો	(चांदो)
જાય	(जाय)	ચૂં ચૂં	(चूँ चूँ)
ઉંદર	(उंदर)	હું	(हुं)
જાઉં	(जाउं)	ગયું	(गयुं)
છું	(छुं)	થયું	(थयुं)
થયો	(थयो)	ઝંડી	(झंडी)

શું	(शुं)	કૂદી	(कूदी)
ચઢી	(चढी)	ઠંડી	(ठंडी)
અગાશી	(अगाशी)	કૈકયી	(कैकयी)
ઘોડો	(घोडो)	ઘેર	(घेर)
સિંહણ	(सिंहण)	સૌ	(सौ)

4.7.

પ	ષ	ખ	ઋ
प	ष	ख	ऋ

પરખ	(परख)	ષોડશ	(षोडस)	ષષ્ટિ	(षष्टि)
ખડક	(खडक)	ખખડધજ	(खखडघज)	ખગોળ	(खगोल)
ઋષિ	(ऋषि)	ઋગ્વેદ	(ऋग्वेद)	ઋતુ	(ऋतु)
ઋષભ	(ऋषभ)				

4.8.

વ	બ	ળ
व	ब	ण

વટાણા	(वटाणा)	વડવાઈ	(वडवाई)	વાવવું	(वाववुं)
બાવો	(बावो)	બોરડી	(बोरडी)	બપોર	(बपोर)
બાકોરું	(बाकोरुं)	પાળવું	(पाणवुं)	હળ	(हण)
જાળ	(जाण)	બળદ	(बणद)	વળ	(वण)

4.9.

ત	ન	મ	ભ	લ
त	न	म	भ	ल

મંદિર	(मंदिर)	લાલ	(लाल)
દાડમ	(दाडम)	નાગદેવતા	(नागदेवता)
ભારત	(भारत)	ભૂમિ	(भूमि)
જમરૂખ	(ज़मरुख)	ભાખરી	(भाखरी)
ચાકરી	(चाकरी)	પામે	(पामे)
નાના	(नाना)	મામા	(मामा)
કેવી	(केवी)	અજબ	(अजब)
જેવી	(जेवी)	વાત	(वात)
લીધો	(लीधो)	કીધો	(कीधो)
ધુમ	(धुम)	બેંગલોર	(बेंगलोर)
સોલાપુર	(सोलापूर)	તાજમહેલ	(ताजमहेल)
ઝૂલતો	(झूलतो)	પુલ	(पूल)

4.10

ં ઃ ઁ

અંશ	(अंश)	વંશ	(वंश)
દુઃખ	(दुःख)	પુનઃ	(पुनर्)
ચાઁદ	(चाँद)		

5. संयुक्ताक्षर के विभाग

5.1 गुजराती के संयुक्ताक्षरों को भी अठारह विभागों में बाँटा जा सकता है जो नीचे दिखाए गए हैं।

5.1	ક્	+	ક	=	ક્ક	ક્કકો, નક્કી, તબક્કો, મુક્કર
	ફ	+	ફ	=	ફ્ફ	ફફ્ફો, ગફ્ફાર
	છ્	+	છ	=	છ્છો	છછ્છે, ગુછ્છે
	જ્	+	જ	=	જ્જ	ઉજ્જવળ, લિજ્જત, ગજ્જર,
5.2	ડ્	+	ડ	=	ડ્ડ	અડ્ડો, ચડ્ડો
	ઠ્	+	ઠ	=	ઠ્ઠ	ઠઠ્ઠો, છઠ્ઠી, ચિઠ્ઠી
	ટ્	+	ટ	=	ટ્ટ	ટટ્ટુ, પટ્ટો, ટટ્ટાર, ઘટ્ટ
	ઢ્	+	ઢ	=	ઢ્ઢ	ઢઢ્ઢો
5.3	ખ્	+	ખ	=	ખ્ખ	મખ્ખી, ચિખ્ખલ, ચોખ્ખાઈ
	ગ્	+	ગ	=	ગ્ગ	છગ્ગો, મગ્ગો, લગ્ગી
	ચ્	+	ચ	=	ચ્ચ	ચચ્ચો, ઉચ્ચાર, ખચ્ચર
	ધ્	+	ધ	=	ધ્ધ	અધ્ધર, સધ્ધર
	ત્	+	ત	=	ત્ત/ત્ત	ઉત્તર, સિત્તેર, વૃત્ત, ઉત્તમ
	થ્	+	થ	=	થ્થ	પથ્થર, કથ્થઈ, બથ્થમ
	દ્	+	દ	=	દ્દ	દ્દઢ
	ન્	+	ન	=	ન્ન	અન્ન, પ્રસન્ન, ઉન્નત
	પ્	+	પ	=	પ્પ	છપ્પન, પપ્પા, છપ્પા, અપ્પા
	બ્	+	બ	=	બ્બ	ગબ્બર, બબ્બે, ઝબ્બો, મુરબ્બી
	ભ્	+	ભ	=	ભ્ભ	ભભ્ભો, ઝભ્ભો
	મ્	+	મ	=	મ્મ	ઝુમ્મર, મમ્મટ, ધુમ્મટ
	ય્	+	ય	=	ય્ય	શય્યા, અય્યર, સય્યર
	લ્	+	લ	=	લ્લ	પલ્લી, ગલ્લો, ખુલ્લો
	વ્	+	વ	=	વ્વ	અવ્વલ, છવ્વીસ, કવ્વાલી, નવ્વાણુ
	શ્	+	શ	=	શ્શ	શશ્શો
	ષ્	+	ષ	=	ષ્ષ	ષષ્ષો
	સ્	+	સ	=	સ્સ	રસ્સી, કિસ્સો, ઠસ્સો

5.4	ક્	+	ત	=	ક્ત રક્ત, ભક્ત, મુક્ત
	ક્	+	ય	=	ક્ય વાક્ય, શક્ય, ક્યારે, ક્યાં
	છ્	+	ય	=	છ્ય છ્યાછી
	ઠ્	+	ય	=	ઠ્ય કંઠ્ય, પાઠ્ય, ગોઠ્યું
	ડ્	+	ય	=	ડ્ય દોડ્યું, રડ્યું, જડ્યું, ડંડ્ય
	ઢ્	+	ય	=	ઢ્ય ધનાઢ્ય, વઢ્યો, ચઢ્યું
	જ્	+	ય	=	જ્ય જ્યારે, જ્યો, જ્યોત્સના, જ્યોત
	ફ્	+	ય	=	ફ્ય બાફ્યું, ફ્યુચર
	ઝ્	+	ય	=	ઝ્ય બાઝ્યા, દાઝ્યા
	હ્	+	ય	=	હ્ય કહ્યું, રહ્યું, સહ્યું
	ળ્	+	ય	=	ળ્ય ગળ્યું, મળ્યું, બાળ્યું
5.5	ત્	+	ક	=	ત્ક સત્કાર, ઉત્કંઠા, ઉત્કટ, ઉત્કલ
	ત્	+	ન	=	ત્ન રત્ન, પત્ની
	ત્	+	સ	=	ત્સ મહોત્સવ, ઉત્સવ, સત્સંગ
	ત્	+	લ	=	ત્લ કત્લ, ઉત્પલ, મત્લ
	ત્	+	પ	=	ત્પ ઉત્પત્તિ, ઉત્પાદન, ઉત્પન
	ત્	+	થ	=	ત્થ ઉત્થાન, ઉત્થ, ઉત્થાપક
	ત્	+	મ	=	ત્મ આત્મ, એકાત્મ, ખત્મ
	ત્	+	વ	=	ત્વ સત્વ, ત્વચા, પુરુષત્વ
	ત્	+	ય	=	ત્ય સત્ય, નિત્ય, ઔચિત્ય
5.6	ખ્	+	ત	=	ખ્ત સખ્ત, તખ્તો, પુખ્ત, બખ્તર
	સ્	+	ત	=	સ્ત અસ્ત, મસ્ત, હસ્ત
	શ્	+	ત	=	શ્ત કિશ્ત, કિશ્તી, રિશ્તેદાર
	પ્	+	ત	=	પ્ત સપ્ત, પ્રાપ્ત, તૃપ્ત
	ન્	+	ત	=	ન્ત અન્ત, કાન્ત, શાન્ત
5.7	ખ્	+	ય	=	ખ્ય ખ્યાત, ખ્યાલ, આખ્યાન, વ્યાખ્યા
	ગ્	+	ય	=	ગ્ય/ગ્‌ય ભાગ્ય, વાગ્ય, વાગ્‌યુદ્ધ
	ચ્	+	ય	=	ચ્ય અચ્યુત
	ત્ર્	+	ય	=	ત્ર્ય ચારિત્ર્ય, ત્ર્યંબક, ત્ર્યહિક

	ન્	+	ય	=	ન્ય	અન્ય, શૂન્ય, માન્ય
	વ્	+	ય	=	વ્ય	વ્યવસાય, તાલવ્ય, ગંતવ્ય, કાવ્ય
	લ્	+	ય	=	લ્ય	મૂલ્ય, માંગલ્ય, કલ્યાણ
	ધ્	+	ય	=	ધ્ય/ઘ	મધ્યમ, અધ્યાય, સંધ્યા, ઉદ્યોગ
	ષ્	+	ય	=	ષ્ય	મનુષ્ય, ભવિષ્ય, શિષ્ય
	મ્	+	ય	=	મ્ય	રમ્ય, ગમ્ય, મ્યાન
	ભ્	+	ય	=	ભ્ય	અભ્યાસ, સભ્ય, લભ્ય, અભ્યારણ
	ણ્	+	ય	=	ણ્ય	અગ્રણ્ય, પુણ્ય, અગણ્યાએંશી
	થ્	+	ય	=	થ્ય	કથ્ય, પથ્ય, તથ્ય
	બ્	+	ય	=	બ્ય	બ્યાન, બ્યૂગલ, બ્યાસી
	શ્	+	ય	=	શ્ય	અવશ્ય, શ્યામ, અદૃશ્ય
	સ્	+	ય	=	સ્ય	તરસ્યું, વરસ્યું
	પ્	+	ય	=	પ્ય	પ્યાસ, પ્યાર, પ્રાપ્ય, આપ્યું
5.8	ર્	+	ક	=	ર્ક	કર્કશ, કર્ક, તર્ક, સતર્ક
	ર્	+	ચ	=	ર્ચ	ખર્ચ, ચર્ચ, ચર્ચરી
	ર્	+	ગ	=	ર્ગ	ગર્ગ, વર્ગ, સ્વર્ગ, માર્ગ
	ર્	+	ણ	=	ર્ણ	વર્ણ, પર્ણ, કર્ણ, વર્ણન
	ર્	+	ત	=	ર્ત	વર્તન, મૂર્ત, કર્તવ્ય
	ર્	+	થ	=	ર્થ	પાર્થ, પ્રાર્થના, તીર્થયાત્રા, સાર્થક
	ર્	+	દ	=	ર્દ	મર્દ, હાર્દ, શર્દ
	ર્	+	લ	=	ર્લ	પુનર્લગ્ન
	ર્	+	જ	=	ર્જ	જર્જર, સર્જન, કર્જ, ફર્જ
	ર્	+	ધ	=	ર્ધ	અર્ધ, વર્ધક, વર્ધિત
	ર્	+	શ	=	ર્શ	દર્શન, સ્પર્શ, પ્રદર્શિત
	ર્	+	મ	=	ર્મ	મર્મ, કર્મ, ધર્મ
	ર્	+	ન	=	ર્ન	ફર્નિચર, અહર્નિશ
	ર્	+	વ	=	ર્વ	પર્વ, ગર્વ, સર્વ, પર્વત
	ર્	+	ષ	=	ર્ષ	આર્ષ, વર્ષ, વર્ષા, ઈર્ષા
	ર્	+	ભ	=	ર્ભ	ગર્ભ, ગર્ભિત, ગર્ભાવું
	ર્	+	પ	=	ર્પ	અર્પણ, તર્પણ, દર્પણ
	ર્	+	ય	=	ર્ય	આર્ય, ઉપર્યુક્ત, ભર્યું

5.9	ક્	+	ર	=	ક્ર	ક્રમ, વક્ર, શુક્ર, ક્રોધ
	ખ્	+	ર	=	ખ્ર	ખ્રિસ્ત
	ગ્	+	ર	=	ગ્ર	ગ્રસ્ત, ગ્રહ, અગ્ર
	દ્	+	ર	=	દ્ર	ચંદ્ર, ભદ્ર, અદ્રશ્ય, દ્રોહ
	પ્	+	ર	=	પ્ર	પ્રેમ, પ્રજ્વલ, પ્રચાર
	ભ્	+	ર	=	ભ્ર	ભ્રમ, શુભ્ર, અભ્ર, ભ્રાંતી
	બ્	+	ર	=	બ્ર	બ્રહ્મ, બ્રહ્મામણ
	વ્	+	ર	=	વ્ર	વ્રત, વ્રતાળ
	જ્	+	ર	=	જ્ર	વજ્ર, વજ્રઘાત, વજ્રલેપ
	મ્	+	ર	=	મ્ર	સમ્રાટ, સામ્રાજ્ય
	ફ્	+	ર	=	ફ્ર	ફ્રેમ, ફ્રી, ફ્રેંડ
	ધ્	+	ર	=	ધ્ર	આંધ્રપ્રદેશ, ધ્રાસકો, ધ્રુસકો
	શ્	+	ર	=	શ્ર	શ્રમ, વિશ્રામ, શ્રુતિ, આશ્રમ
5.10	ડ્	+	ર	=	ડ્ર	ડ્રમ, ડ્રાઉંડ્રાઉ
	ટ્	+	ર	=	ટ્ર	ટ્રસ્ટ, ટ્રામ, ટ્રક, રાષ્ટ્ર
5.11	ક્	+	ઋ	=	કૃ	કૃષ્ણ, કૃતિ, કૃપા, પ્રાકૃતિક
	ગ્	+	ઋ	=	ગૃ	ગૃહ, ગૃહપતિ
	ત્	+	ઋ	=	તૃ	તૃષ્ટિ, તૃતીય, તૃણ
	પ્	+	ઋ	=	પૃ	પૃચ્છા, પૃષ્ઠ, પૃથ્વી
	મ્	+	ઋ	=	મૃ	મૃગ, અમૃત, મૃત, મૃદંગ
	વ્	+	ઋ	=	વૃ	વૃત, વૃંદ, વૃષભ
	શ્	+	ઋ	=	શૃ	શૃંગાર, શૃંખલા, શૃંગ
	સ્	+	ઋ	=	સૃ	સૃષ્ટિ, સૃજન
5.12	લ્	+	પ	=	લ્પ	અલ્પ, કલ્પ, સ્વલ્પ, વિકલ્પ
	લ્	+	ક	=	લ્ક	ઉલ્કા, શુલ્ક, મૂલ્ક, બલ્ક
	લ્	+	મ	=	લ્મ	વાલ્મીકી, જુલ્મ
	દ્	+	મ	=	દ્મ	પદ્મ, છદ્મ
	હ્	+	મ	=	હ્મ	બ્રહ્મ, બ્રહ્મા
	ક્ષ્	+	મ	=	ક્ષ્મ	સૂક્ષ્મ, લક્ષ્મી

	પ્	+	લ	=	પ્લ	પ્લાવ, વિપ્લવ, પ્લોટ
	શ્	+	લ	=	શ્લ/શ્લ	શ્લેષ, શ્લોક (શ્લોક)
5.13	ષ્	+	ક	=	ષ્ક	પુષ્કળ, આવિષ્કાર, નિષ્કલ
	ષ્	+	ટ	=	ષ્ટ	કષ્ટ, શિષ્ટ, અષ્ટક, ચેષ્ટા
	ષ્	+	ઠ	=	ષ્ઠ	નિષ્ઠા, પ્રતિષ્ઠા, કોષ્ઠક
	ષ્	+	ણ	=	ષ્ણ	કૃષ્ણ, ઉષ્ણ, વિષ્ણુ
	ષ્	+	મ	=	ષ્મ	ઉષ્મા, સુષ્મા, ગ્રીષ્મ
	ષ્	+	પ	=	ષ્પ	પુષ્પ, પુષ્પક, ચતુષ્પદ
	શ્	+	ક	=	શ્ક	મશ્કરી, ઉશ્કેરાટ, લશ્કરી
	સ્	+	ક	=	સ્ક	સંસ્કાર, વયસ્ક, નમસ્કાર, સ્કંદ
	સ્	+	ખ	=	સ્ખ	સ્ખલન
	સ્	+	મ	=	સ્મ	ભસ્મ, વિસ્મય, કિસ્મત, સ્મરણ
	સ્	+	પ	=	સ્પ	પરસ્પર, સ્પર્શ, સ્પંદન, સ્પર્ધા
	સ્	+	ન	=	સ્ન	સ્નાન, સ્નાતક, સ્નેહ
	સ્	+	વ	=	સ્વ	સ્વાગત, વર્ચસ્વ, સ્વર, સ્વમાન
	સ્	+	થ	=	સ્થ	સ્થળ, સ્થાપન, સંસ્થા
	સ્	+	ત્ર	=	સ્ત્ર	સ્રોત, વસ્ર, અસ્ર, સ્ત્રી
	સ્	+	લ	=	સ્લ	વસ્લ, નસ્લ, મસ્લહત
	સ્	+	ટ	=	સ્ટ	સ્ટંટ, જસ્ટ, સ્ટાર
5.14	ક્	+	ષ	=	ક્ષ	ક્ષણ, પક્ષ, મોક્ષ, ક્ષમા
	જ્	+	ઞ	=	જ્ઞ	અગ્નિ, લગ્ન, જ્ઞાન, જ્ઞાતા, પ્રજ્ઞા
5.15	થ્	+	વ	=	થ્વ	પૃથ્વી
	દ્	+	વ	=	દ્વ	દ્વાર, અદ્વૈત, દ્વિજ
	ન્	+	વ	=	ન્વ	અન્વય, અન્વેક્ષણ
	ગ્	+	વ	=	ગ્વ	ઋગ્વેદ
	શ્	+	વ	=	શ્વ	વિશ્વ, ઈશ્વર, શ્વાસ
	જ્	+	વ	=	જ્વ	ઉજ્વળ, પ્રજ્વલ, જ્વાલા
5.16	શ્	+	ચ	=	શ્ચ	નિશ્ચલ, પશ્ચિમ, નિશ્ચય
	ચ્	+	છ	=	ચ્છ	ઉચ્છેદ, મચ્છર, કચ્છ

5.17	ન્	+	મ	=	ન્મ	જન્મ, ઉન્મત, ઉન્માદ
	ન્	+	સ	=	ન્સ	સમન્સ, ઈન્સાન, ઈન્સાફ
	દ્	+	ભ	=	દ્ભ	ઉદ્ભવ, તદ્ભવ, સદ્ભાવ
	ઘ્	+	ન	=	ઘ્ન	વિઘ્ન, વિઘ્નસંતોષી, વિઘ્નહર્તા
5.18	શ્	+	ન	=	શ્ન/શ્ન	પ્રશ્ન/પ્રશ્ન
	બ્	+	જ	=	બ્જ	કુબ્જ, કબ્જો, કુબ્જા
	બ્	+	દ	=	બ્દ	શબ્દ, શબ્દકોશ, શબ્દકાળ

6. गुजराती अंक

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०

૧	૨	૩	૪	૫
૬	૭	૮	૯	૧૦

7 **लिपि पाठ - एक नमुना**

पाठ - 1

1. अक्षर

ડ	ડ઼	ઠ	હ	ક	ફ
ड	ङ	ठ	ह	क	फ

2. शब्द

ડફ	(डफ)	કડક	(कडक)
હઠ	(हठ)	ફડક	(फडक)
હક	(हक)	ઠક	(ठक)

3. पढ़िए

ડફ કડક

હઠ ફડક

હક ઠક

ડ ઠ હ ક ફ

4. लिखिए

ડ..................ડ

ઠ..................ઠ

હ..................હ

ક..................ક

ફ..................ફ

I अभ्यास

1. दिए गए अक्षरों में 'ડ' को पहचानिए।

ક ઢ ડ ઙ ફ ઠ

2. दिए गए अक्षरों में 'ઠ' को पहचानिए।

ડ ઢ ઠ ક ઙ ફ

3. दिए गए अक्षरों में 'ઢ' को पहचानिए।

ક ઠ ડ ફ ઢ ઙ

4. ऊपर के पंक्ति के जो अक्षर नीचे की पंक्ति में हैं उन अक्षरों को घेरे में डालिए।

ડ	
ઢ	ડ

ઢ	
ઢ	ફ

ક	
ફ	ક

ઢ	
ડ	ઢ

ઠ	
ઠ	ડ

5. ऊपर के पंक्ति के जो शब्द नीचे की पंक्ति में हैं उन शब्दों को घेरे में डालिए।

ડફ	
ઢઠ	ડફ

ઢઠ	
ઢઠ	ડફ

ડફ	
કફ	ડફ

ઠક	
ઠક	ઢઠ

કડક	
ઠડક	કડક

ફડક	
ફડક	ઠડક

6. दुहराए हुए अक्षरों को पहचानिए।

ઠઠ   હઠ   કડક   ઠડક   ફડક

7. सही प्रकार मिलाकर पढ़िए।

હ ક

ઠ ઠ

ડ ઠ

ફ ફ

ક ડ

8. देवनागरी लिपि में दिए गए गुजराती शब्दों को गुजराती लिपि में लिखिए।

डफ   हठ   हक   ठक   फडक

9. कोष्ठक में दिए गए अक्षरों में से सही अक्षर चुनकर शब्द पूरे कीजिए।

(ક, હ, ડ)

હ ____

ઠ ____

ફ ____

10. रेखांकित अक्षर के स्थान पर और एक अक्षर लिखकर एक नया शब्द बनाइए।

હ<u>ક</u>

11. सही अक्षर का प्रयोग कर शब्द पूरे कीजिए।

હ____   ડ____   ક____   ફ____

12. ઠ, ડ तथा ક अक्षर आनेवाले एक एक शब्द लिखिए।